

A szlovákiai magyar kisebbség intézményes művelődése a statisztikák tükrében

 ATTILA KOMZSÍK – BÉLA LÁSZLÓ

The statistical reflection of institutional education of Hungarian minority living in Slovakia

371(437.6)

376.7(=511.141)(437.6)
316.022.4(=511.141)(437.6)
 Keywords: Living as a minority. Autonomy. Age groups. Institutional education. Hungarian higher education. Stocks for modernization.

Bevezetés

A kisebbségek védelmében, jogainak rendezésében az utóbbi évtizedekben Európában fokozatos és tartós előrelépés történt. Ez vonatkozik a nemzeti kisebbségekre is. A nemzeti kisebbségek nyelvének megtartása, sajátos kultúrájának ápolása, nemzetiségi mivoltának megélése viszont nagyon összetett társadalmi, gazdasági, politikai probléma. Az európai integráció folyamatában megszülettek azok a jól ismert nemzetközi egyezmények, amelyek úgymond minimális szinten hol nagy általánosságokban, hol részleteiben is garantálják a nemzeti kisebbségek jogait. A közép- és kelet-európai államok az európai integráció részeseivé válás elsőbbsége miatt a nemzeti kisebbségek nemzetközi jogi normáit belső jogrendjükbe kényszerülnek adaptálni. Az egyes államokban a nemzeti többség ezt rákényszerített megoldásként éli meg, nem pedig a nemzeti többség és a kisebbség közösen kimunkált rendezési megegyezéseként. Ez a legfőbb akadálya annak, hogy a nemzeti kisebbségek jogállásának belső szabályozásaiban az illető nemzeti kisebbség sajátos, speciális igényei is helyt kapjanak. Ebben és a nemzeti kisebbségek autonómiáinak a priori elutasításában keresendők ma az európai integráción belül és az egyes államokon belül is a nemzeti többségek és kisebbségek között meg-megújuló konfliktusok okai. Valószínűleg a nemzeti kisebbségek részvételének biztosítása az őket érintő ügyek intézésében, ennek jogrendi és gyakorlati kimunkálásán, valamint az autonómia mint legitím kisebbségvédő eszköz számára megfelelő társadalmi és politikai terep biztosításán, keresésén keresztül vezet az út a jövőben a leendő konfliktusok megelőzéséhez.

E probléma másik oldala az, hogy a nemzeti kisebbségek képesek-e, ki tudják-e használni a jogrendi adottságokat saját kisebbségi társadalmuk fejlesztésére, nyelvük, kultúrájuk megőrzésére. A kisebbségi lét egyes szegmenseinek elemzése alapján mutathatók ki azok a társadalmi változások, amelyek a nemzeti kisebbségek életét jellemzik. Ezek egyik lényeges területe az iskolai művelődés. A kisebbségek megmaradásának talán legfontosabb feltétele a nyelvhasználat, hogy minden terü-

leten ápolhassák anyanyelvi kultúrájukat, hagyományaikat. Az iskolai művelődésnek pótolhatatlan szerepe van a nemzeti történelem, irodalom és az identitástudat kialakulásához oly fontos egyéb ismeretek elsajátításában, továbbvitelében.

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (Štatistický úrad Slovenskej republiky, a továbbiakban: ŠÚSR) már bejelentette, hogy megkezdődtek az előkészületek a 2011-es népszámlálásra. A 2001-es népszámlálás a szlovákiai magyar nemzeti közösség számára sokkolóan hatott, hiszen a szlovákiai magyar lakosság számáránya 8,24%-kal (46 768 fővel) csökkent az azt megelőző tíz év során.

Az iskolai művelődés alakulásával a statisztikák tükrében az elmúlt időszakokban már több tanulmány is foglalkozott. (Szabó 2004; Hushegyi 2003; Kozma 2003, 2000a, 2000b; László 1998, 2000, 2006). Az iskolai művelődés fejlődésének tendenciái 2005-ig részleteiben is fel vannak dolgozva (László 2006). Jelen tanulmányunkban az utolsó évek statisztikai adatainak elemzésével a 2001-es népszámlálás utáni 8 év statisztikai adatait vetjük össze a fejlődési, változási tendenciák felszínre kerülése érdekében. A szlovákiai magyar iskolai művelődés terén lényegesnek látszó változás állt be azáltal, hogy megalakult a magyar nyelvű felsőoktatás önálló intézménye, a Selye János Egyetem Komáromban.

Az alábbiakban az intézményes nevelés és oktatás teljes vertikumát vizsgáljuk, vagyis az óvodai nevelést, valamint az alap-, közép- és felsőoktatást egyaránt. A továbbiakban csak a nappali tagozatos oktatás-nevelés statisztikai adatainak elemzésére térünk ki, mivel a közoktatás terén ez az abszolút domináns és mértékadó képzési forma. Ezt tesszük azért is, mert az ún. extern (levelező, esti) vagy speciális iskolák hivatalos statisztikai rendszerint nem tartalmazzák a nemzeti kisebbségekre vonatkozó adatokat.

A népszámlálások közötti tíz év elég hosszú idő ahhoz, hogy a nemzeti kisebbségek művelődésében olyan változások menjenek végbe, amelyek létében veszélyeztethetik. Ezért szükséges vizsgálni a népszámlálási évek között zajló változásokat, azok tendenciáit, hogy az esetleges negatív fejlődési tendenciák idejében legyenek felfedve, és azok semlegesítésére intézkedéseket lehessen hozni.

Korcsoportok nemzetiségi összetétele

A magyar nemzetiség közoktatásával kapcsolatos összehasonlítások, elemzések, következtetések korrekt feltárása érdekében a magyar nemzetiségűek arányait öt-éves bontásban vesszük alapul. A ŠÚSR évenként kiadott demográfiai, népmozgalmi becslései nem vagy csak ritkán tartalmaznak becsléseket a nemzeti kisebbségekről. Ezért a kisebbségekre vonatkozó statisztikai adatokhoz csak sajátos módszerek alkalmazásával juthatunk el.

A népszámlálások szolgáltatók az egyedüli pontos, megbízható hivatalos adatokat. Ezek alapján lehet kikalkulálni meglehetősen nagy pontossággal a népszámlálások közötti évek statisztikai adatait az egyenletes elosztás elve alapján. Előrejelzések megfogalmazásához, a tendenciák kitapintásához azonban szükséges kiszámítani a 2011-es népszámlálás lehetséges statisztikai adatait. Ehhez itt két forrást használunk fel. Az egyik a 2008-ban a ŠÚSR (VDC 2008) által 2011-re közzétett előrejelzés Szlovákia lakosainak számáról. A másik forrás a Gyurgyík László által végzett kutatások eredménye a szlovákiai magyar lakosok számának 2011-re esedékes becslésére

(Gyurgyík (2008). Gyurgyík László 2011-re egy pesszimista és egy optimista becslést készített a szlovákiai magyarság számának alakulásáról. Mi itt elemzéseink alapjául ezen két előrejelzés átlagát vettük. Ezek alapján készíthető el a szlovákiai magyar összlakosság és a korcsoportokra osztott lakosok százalékos aránya a szlovákiai összlakossághoz és a korcsoportos lakossághoz viszonyítva (lásd az 1. táblázatot). A 2001 és 2011 közötti évekre e táblázatban lévő statisztikai adatokat a két szélső év adatai különbségének egyenletes elosztása alapján kaptuk meg.

1. táblázat. A magyar nemzetiségűek aránya korcsoportok szerint

Korcsoport/év	A magyar nemzetiségűek százalékos aránya											
	1991	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0–4., óvoda	8,54	7,62	7,46	7,30	7,14	6,98	6,82	6,65	6,49	6,33	6,17	6,01
5–14., alapiskola	8,97	7,70	7,61	7,52	7,43	7,34	7,25	7,15	7,06	6,97	6,88	6,79
15–19., középiskola	9,54	8,36	8,24	8,11	7,99	7,86	7,74	7,62	7,49	7,37	7,24	7,12
20–24., egyetem	10,09	8,50	8,40	8,30	8,19	8,09	7,99	7,89	7,79	7,68	7,58	7,48
Teljes populáció	10,76	9,68	9,59	9,49	9,40	9,30	9,21	9,12	9,02	8,93	8,83	8,74

E becslések esetében tudatosítanunk kell, hogy a korcsoportok csökkenésére a végső, valós számadatokat csak a 2011-es népszámlálás fogja szolgáltatni. Az iskolai statisztikai évkönyvek adatai viszont arra utalnak, hogy a magyar nemzetiségűek fogyása a korcsoportok mentén még az általunk közölt adatokat is meghaladhatja.

Az intézményes művelődés terén a magyar nemzeti közösség szempontjából lényegében négy dimenzió mentén történő változásokat fontos megvizsgálni. Ezek

- a korcsoportokon belül a magyar nemzetiségű fiatalok;
- az iskolába járó gyerekek és fiatalok körében a magyar nemzetiségűek;
- a magyar tannyelvű intézmények és az ezeket látogató magyar nemzetiségűek;
- a szlovák tannyelvű intézménybe járó magyar nemzetiségűek számának és százalékos arányainak változásai.

Az óvodai nevelés és alapiskolai oktatás

A korcsoportokon belül a magyar nemzetiségű gyermekek számának, de mindenképp előtérbe szorítva az arányainak becsült csökkenése jelenti az egyik legizgalmasabb vizsgálati témát. Ez ugyanis nagyban függ a szlovákiai népszaporulat alakulásától és az asszimilációs folyamatok intenzitásától, kisebb mértékben még más jelenségektől is (pl. migráció stb.). Az óvodás gyermekek korcsoportjának tekintett (0–4) évesek körében ténylegesen 1991 és 2001 között a magyar nemzetiségű gyermekek aránya 9,82%-kal csökkent, becslésünk szerint már 2001 és 2008 között ez az aránycsökkenés 14,83%-ra tehető. Tehát nem az aránycsökkenés ütemének lassulásával, hanem inkább gyorsulásával lehet a most folyó évtizedben számolni. Az alapiskolás gyermekek körében az előző évszázad utolsó évtizedében a magyarok aránya 14,16%-kal csökkent. 2001 és 2008 között ezen aránycsökkenés becslése 8,31%-ot tesz ki (lásd az 1. táblázatot). Ezen adatok jelzik, hogy a szlovákiai magyar nemzeti kisebbségi társadalom egyik legsúlyosabb létproblémája a népszaporulat és az asszimiláció. A gyermekvállalás és a nemzetiségvállalás problémáit és azok okait akár gazdasági, megélhetési, akár egyéni, társadalmi, biztonsági és érvénye-

sülési szempontból közelítjük meg, a megoldások keresésénél nem kis szerep tulajdonítható a művelődésnek és a nevelésnek. Ezek azok a területek, ahol a kisebbségi társadalomnak adottak az előrelépés lehetőségei.

Az óvodai nevelésben és az alapiskolai oktatásban részt vevő gyermekek, tanulók körében a magyar nemzetiségűek arányának követni kellene a korcsoportokon belül a magyar nemzetiségűek arányát, hiszen mindenképp az alapiskolai oktatás minden gyermek számára kötelező. A statisztikai adatok viszont ezt nem igazolják. A magyar nemzetiségű óvodás gyermekek és alapiskolás tanulók aránya évről évre magasabb, mint az egyes korcsoportokon belül a magyarok aránya. Ugyanis például a magyar nemzetiségű óvodások, ill. alapiskolások valós aránya a 2001-es népszámláláskor 7,87%, ill. 8,03% volt. Ezzel ellentétben a korcsoportokon belül az arányuk 7,62%-ot, ill. 7,70%-ot tett ki. Ez többek között azt is mutatja, hogy a korcsoportok arányait meghaladva, 2001-ben 379-cel több magyar nemzetiségű gyermek járt óvodába és 2052-vel több alapiskolába. A 2008-as évre ez a gyermektöbbslet becslésünk szerint 1255-re, ill. 4231-re emelkedett.

A magyar nemzetiségű óvodás gyermekek és alapiskolás tanulók, valamint a korcsoportokon belül a magyar fiatalok arányai között kimutatott eme dilemma, látszólagos ellentmondás megokolásának hiánya már régen kíséri a kisebbségi művelődést. Az 1990-es évek első felében a magyar alapiskolások száma még hiányt mutatott, majd ezt követően fokozatosan emelkedik a magyar tanulótöbbslet (lásd a 2. és 3. táblázatot és László 2006, 98). Egyértelmű statisztikai magyarázatot erre nem igen lehet adni. Az óvodai nevelés terén meglévő magyar gyermektöbbsletet a magyar kisebbség szempontjából pozitív jelenségként lehet értelmezni. Az alapiskolai oktatásban viszont ez már nem olyan nyilvánvaló. Ha pedig az alapiskolai tanulótöbbsletet a középiskolai magyar nemzetiségű tanulók hiányával hozzuk összefüggésbe (ami valószínű), akkor negatív jelenségnek könyvelhetjük el. Ezekre a felvetésekre vagy a magyar tanulótöbbsletnek a roma populációval kapcsolatos összefüggéseire hiteles válaszokat csak további szociológiai és demográfiai kutatások adhatnak. Mindenképpen a magyar nemzeti kisebbség szempontjából ez fontos kutatási terep kellene, hogy legyen.

2. táblázat. Az óvodai nevelés statisztikai adatai

Tanév	Óvodák			Gyermekcsoportok			Gyermekek									
	száma		MT %-os aránya	száma		MT %-os aránya	száma			száma			száma %-ban			
	SZ	MT		SZ	MT		SZ	MT	%-ban	MN	MN- MT	KL	-HI, +TO	MN	MN -MT	KO
2001–2002	3243	277 +102	8,54 +3,15	7491	550	7,34	150587	9313	6,18	11854	2541	11475	+379	7,87	21,44	7,62
2002–2003	3235	275 +98	8,50 +3,03	7524	555	7,38	151125	9484	6,28	11894	2410	11274	+620	7,87	20,26	7,46
2003–2004	3210	278 +96	8,66 +2,99	7488	553	7,39	150718	9566	6,35	11581	2015	11002	+579	7,68	17,40	7,30
2004–2005	3046	275 +92	9,03 +3,02	7117	540	7,59	149232	9542	6,39	11613	2071	10655	+958	7,69	17,83	7,14
2005–2006	2945	278 +79	9,44 +2,68	6795	510	7,51	141814	8890	6,27	10892	2002	9899	+993	7,69	18,38	6,98
2006–2007	2928	278 +79	9,49 +2,70	6736	510	7,57	140014	8922	6,37	10566	1644	9549	+1017	7,55	15,56	6,82
2007–2008	2910	271 +79	9,31 +2,71	6739	502	7,45	139374	8825	6,33	10372	1547	9268	+1104	7,44	14,92	6,65
2008–2009	2871	270 +80	9,40 +2,79	6908	507	7,34	138186	8723	6,31	10223	1500	8968	+1255	7,40	14,67	6,49

SZ – szlovákiai adat, MT – magyar tannyelvű; MN – magyar nemzetiségű; KL – magyar nemzetiségűnek kellene lenni a korcsoporton belüli arányok szerint; -HI – a magyar nemzetiségűek hiánya – (KL – MN), ha MN nagyobb, mint KL; + TO – a magyar nemzetiségűek többlete + (MN – KL), ha MN nagyobb, mint KL; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül

3. táblázat. Az alapiskolai képzés statisztikai adatai

Tanév	Iskolák			Osztályok			Tanulók									
	száma	MT % -ban	MT % -ban	száma	MT % -ban	MT % -ban	száma			száma			száma % -ban			
							SZ	MT	% -ban	MN	MN- MT	KL	-HI, +TO	MN	MN- MT	KO
2001–2002	2406	262 +35	10,89 +1,45	28539	2128	7,47	626645	40892	6,53	50304	9412	48252	+2052	8,03	18,71	7,70
2002–2003	2396	259 +37	10,81 +1,54	27916	2092	7,49	602360	39347	6,53	47342	7995	45840	+2155	7,86	16,89	7,61
2003–2004	2387	260 +35	10,89 +1,47	27117	2049	7,56	579011	37590	6,49	45352	7762	43542	+1810	7,83	17,12	7,52
2004–2005	2342	262 +35	11,19 +1,49	25924	1984	7,65	555335	36249	6,53	43783	7534	41261	+2521	7,88	17,21	7,43
2005–2006	2304	256 +35	11,11 +1,52	25012	1905	7,62	532188	35317	6,64	42285	6968	39063	+3222	7,95	16,48	7,34
2006–2007	2283	252 +33	10,04 +1,45	24165	1895	7,84	508130	33964	6,68	40930	6966	36839	+4090	8,06	17,02	7,25
2007–2008	2254	248 +31	11,00 +1,38	23446	1868	7,97	482566	32778	6,79	38766	5988	34503	+4263	8,03	15,45	7,15
2008–2009	2237	245 +29	10,95 +1,30	23351	1857	7,95	459173	31538	6,87	36649	5111	32418	+4231	7,98	13,95	7,06

SZ – szlovákiai adat, MT – magyar tannyelvű; MN – magyar nemzetiségű; KL – magyar nemzetiségűnek kellene lenni a korcsoporton belüli arányok szerint; -HI – a magyar nemzetiségűek hiánya – (KL – MN), ha MN nagyobb, mint KL; + TO – a magyar nemzetiségűek többlete + (MN –KL), ha MN nagyobb, mint KL; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül

Szlovákiában vannak magyar tanítási nyelvű oktatási intézmények, ill. olyan intézmények, amelyekben szlovák, ill. magyar tannyelvű osztályok is működnek. Ezen utóbbiakat fogjuk ún. vegyes iskoláknak nevezni. A magyar tannyelvű intézmények és még inkább a magyar nyelvű oktatást biztosító intézmények százalékos aránya tartósan lényegesen meghaladja a magyar nemzetiségű gyermekek arányát. Ebben az elmúlt nyolc évben sem történt sok változás. Az arányok lényegesen nem változtak, és 12% körül mozognak. A magyar nemzetiségű gyermekek/tanulók aránya pedig 8 és 7,5 százalék körül ingadozik (lásd a 2. és 3. táblázatot). Felfigyelhetünk viszont arra, hogy a magyar tannyelvű óvodák aránya 8,54%-ról 9,40%-ra emelkedett, amely 10%-os aránynövekedést jelent. Ennek következményeként növekedett a magyar nevelési nyelvű óvodákba járó gyermekek aránya. Ez a kedvező jelenség az alapiskolai oktatásban is kitapintható, ahol a magyar nyelvű oktatásban részesülő tanulók aránya 6,53%-ról 6,87%-ra emelkedett az elmúlt 8 év alatt. Ezt a növekedést minden bizonnyal a magas magyar alapiskolai tanulótöbblet idézte elő.

Ha kiszámítjuk a szlovákiai óvodák és alapiskolák számából a magyar nyelvű nevelésben/oktatásban részesülő gyermekek/tanulók arányai szerinti óvodák és alapiskolák számát, akkor ezektől a 2008–2009-es tanévben a magyar tannyelvű óvodák/alapiskolák száma 89/91-gyel volt több. Ez arra utal, hogy egy magyar tannyelvű intézményben átlagban lényegesen kevesebb gyermek/tanuló jár. 2008-ban Szlovákiában egy óvodában/iskolában átlagban 48/205 gyermek volt. Egy magyar tannyelvű intézményre 32/128 gyermek jut. Ez többek között befolyásolja az intézmények működtetésének anyagi feltételeit, infrastrukturális felszereltségét, de az egyes tantárgyak tanításának képesített oktatókkal való lefedését is. Az átlagban 2-3 tanulóval kisebb magyar tanítási nyelvű osztályok sem tekinthetők a tanítás szempontjából számottevő előnynek.

Általában a nemzeti kisebbségekre, így a magyarokra is jellemző, hogy többen vallják anyanyelvüknek a magyart, mint magukat magyar nemzetiségűeknek. Így a magyar tannyelvű intézményekben tanulnak magyar anyanyelvű, szlovák nemzetiségű tanulók is. Ezek számáról közvetlenül az általános nyilvános statisztikák

a nemzetiséggel és tanítási nyelvel kapcsolatos adatokkal együtt nem adnak tájékoztatást. Ezért a szlovák nyelven tanuló magyar nemzetiségűek statisztikai adatainak vizsgálata helyett azoknak a magyar nemzetiségű fiataloknak a számát vesszük alapul, akik a nem magyar tannyelvű intézményeket látogatják (MN–MT). E statisztikai adatok változásai nagy valószínűséggel követik a szlovák tannyelvű iskolákat látogató magyar nemzetiségű tanulók adatainak változásait.

Éppen e statisztikai adatsorok tanúskodnak az óvodai nevelésben és az alapiskolai oktatásban 2001 és 2008 között a magyar nemzetiség szempontjából lezajlott kedvező változásokról. Hiszen a magyar nemzetiségű tanulók számának, illetve a magyar tanítási nyelvű intézményeket látogatók számának különbsége az említett 8 év alatt az óvodai nevelésben 2541-ről (21,44%) 1500-ra (14,67%), az alapiskolai oktatásban 9412-ről (18,71%) 5111-re (13,95%) csökkent. Az anyanyelvi nevelés és oktatás szempontjából ezen kedvező változások, fejlődési tendenciák arról tanúskodnak, hogy az elmúlt 8 év alatt a magyar nemzetiség részéről megnőtt az igény a magyar nyelvű óvodai nevelés és alapiskolai oktatás iránt. Ezen igénynövekedés egyben az asszimilációs mérték csökkenéséhez is hozzájárul, amely egy esetleges népszaporulati hullámvölgyből való kilábalás esetén, hosszú távon is stabilizálhatná a magyar óvodai és alapiskolai művelődést és annak rendszerét.

A vázolt kedvező fejlődési tendenciákat ösztönző társadalmi jelenségek között megemlítendőek többek között a magyar nemzeti közösség politikai képviseletének kormányozási pozíciója (1998–2006), a főleg magyarországi alapítványokon keresztül a magyar iskolák szellemi, érzelmi, anyagi támogatása, de talán a magyarok által lakott településekről a szlovák többségű városokba való betelepülés gazdasági, anyagi indítékainak megszűnése is.

A középiskolai oktatás helyzete

Szlovákiában a 2008-ban elfogadott új közoktatási törvény a középiskolákat három – gimnáziumok, szakközépiskolák és konzervatóriumok – kategóriába sorolta. A statisztikai adatfeldolgozások a 2008–2009-es tanévre már ennek megfelelően készültek. Az összehasonlító következtetések áttekinthetőbb elkészítése érdekében visszamenőleg összedolgoztuk a korábbi évek statisztikai adatait a 2008-as metodika szerint azzal a különbséggel, hogy a konzervatóriumok adatait összevontuk a szakközépiskolák statisztikai adataival. Ezt az is indokolja, hogy Szlovákiában nincs magyar tannyelvű konzervatórium, amely a szlovákiai magyar közművelődés alapvető hiányosságának tekinthető. Így végül a középiskolai művelődés statisztikai adatainak elemzését két iskolatípus, a gimnáziumok és szakközépiskolák adatainak keretében végezhetjük (lásd a 4. és 5. táblázatot).

4. táblázat. A gimnáziumi képzés statisztikai adatai

Tanév	Iskolák			Osztályok			Tanulók										
	száma	MT	MT %-ban	száma	MT	MT %-ban	száma			száma			száma %-ban				
							SZ	MT	MT %-ban	MN	MN- MT	KL	KL- MN	MN	MN- MT	KO	KL- MN
2001–2002	217	17 +8	7,83 +3,69	2916	193	6,62	86239	4982	5,78	6093	1111	7210	1117	7,07	18,23	8,36	15,49
2002–2003	220	17 +8	7,73 +3,64	3062	210	6,86	91661	5449	5,84	6573	1124	7553	980	7,14	17,10	8,24	12,97
2003–2004	223	17 +8	7,62 +3,59	3308	232	7,01	100057	6069	6,07	7219	1150	8115	896	7,21	15,93	8,11	11,04
2004–2005	234	18 +7	7,69 +2,99	3351	237	7,07	99738	5991	6,01	7149	1158	7969	820	7,17	16,20	7,99	10,29
2005–2006	238	18 +7	7,56 +2,94	3409	231	6,78	99758	5762	5,77	6895	1113	7841	946	6,91	16,43	7,86	12,06
2006–2007	246	19 +7	7,72 +2,85	3465	230	6,64	99931	5620	5,62	6638	1018	7775	1137	6,64	15,34	7,78	14,62
2007–2008	252	19 +7	7,54 +2,78	3523	225	6,39	99915	5467	5,47	6410	943	7614	1204	6,42	14,71	7,62	15,81
2008–2009	251	19 +7	7,57 +2,79	3581	225	6,28	99821	5117	5,13	6320	1203	7477	1157	6,33	19,03	7,49	15,47

SZ – szlovákiai adat, MT – magyar tannyelvű; MN – magyar nemzetiségű; KL – magyar nemzetiségűnek kellene lenni a korcsoporton belüli arányok szerint; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül

5. táblázat. A szakközépiskolai képzés statisztikai adatai

Tanév	Iskolák			Osztályok			Tanulók										
	száma	MT	MT %-ban	száma	MT	MT %-ban	száma			száma			száma %-ban				
							SZ	MT	MT %-ban	MN	MN- MT	KL	KL- MN	MN	MN- MT	KO	KL- MN
2001–2002	713	18 +41	2,52 +5,75	7853	394	5,02	198595	8636	4,35	15524	6888	16603	1079	7,82	44,37	8,36	6,50
2002–2003	638	19 +38	2,98 +5,96	8063	406	5,04	207080	9173	4,43	15936	6763	17063	1127	7,70	42,44	8,24	6,60
2003–2004	635	16 +42	2,52 +6,61	8664	447	5,16	226459	10026	4,43	17089	7063	18366	1277	7,55	41,33	8,11	6,95
2004–2005	604	16 +40	2,52 +6,62	8636	452	5,23	225796	9951	4,41	16780	6829	18041	1261	7,43	40,70	7,99	6,99
2005–2006	581	16 +40	2,75 +6,88	8403	432	5,15	218052	9810	4,50	16222	6412	17139	917	7,44	39,53	7,86	5,35
2006–2007	588	17 +40	2,89 +6,80	8239	420	5,10	212594	9625	4,53	15602	5977	16455	853	7,34	38,31	7,74	5,18
2007–2008	560	17 +38	3,04 +6,79	7967	407	5,11	203477	9134	4,49	14539	5405	15505	966	7,15	37,18	7,62	6,23
2008–2009	515	13 +40	2,52 7,77	7851	398	5,07	196080	8470	4,32	13522	5052	14686	1164	6,94	37,36	7,49	7,93

SZ – szlovákiai adat, MT – magyar tannyelvű; MN – magyar nemzetiségű; KL – magyar nemzetiségűnek kellene lenni a korcsoporton belüli arányok szerint; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül

A jogszabályok alapján a gimnáziumi tanulmányokat nyolc, a szakközépiskolai tanulmányokat pedig tíz különböző tanulmányi formában lehet végezni, amelyek közül hét mindkét iskolatípusban megtalálható (lásd SRS-SR 2008). Itt külön-külön e speciális tanulmányi formák statisztikai elemzésére nem térünk ki.

A középiskolai oktatás statisztikai adatainak elemzése több oknál fogva is kiemelten fontos. Már a középiskolában és onnan a felsőoktatásba való belépéssel teremthető meg a későbbi munkaerőpiacon való érvényesülés alapja. Ez különösen fontos a magyar nemzeti közösség számára, amelyet jelenleg az országos átlagtól nagyobb arányban sújt a munkanélküliség.

A középiskolás (15–19 évesek) korcsoporton belül a magyar nemzetiségű diákok arányának csökkenése tovább folytatódott. 1991 és 2001 között a csökkenés 12,37%-ot tett ki (László 2006, 105), és az utóbbi nyolc évben becslésünk szerint elérte a 10,41%-ot (lásd a 4. táblázatot). A felmenő korcsoportokon belül a magyar nemzetiségűek arányának csökkenése, ezek változásai egyben bizonyos mutatója

is az asszimilációs folyamatok hatásának. A középiskolás korcsoporton belül a magyarok aránya 2001-től 2011-re becslésünk szerint 14,83%-kal fog csökkenni, amely magasabb, mint a korábbi évtized 12,37%-os csökkenése. Ha megnézzük az alapiskolások korcsoportjában a magyarok arányát az említett két egymást követő évtizedben, amely 14,16%-os csökkenésről 11,82%-os becsült csökkenésre változott, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a középiskolás korban intenzívebb lett a magyarok nemzetváltása, asszimilációja. Habár e következtetést becslések és sejtések szintjén vontuk le, közvetlenül statisztikai bizonyítékok nélkül, mégis a kisebbségek szempontjából odafigyelésre alkalmas létproblémának lehet tekinteni. A magyar nemzetiségűek a korcsoporton belül is folytatódó csökkenése már ráirányítja a figyelmet az asszimiláció okainak keresésére a magasabb korcsoportok körében. Mert itt valójában arról van szó, hogy azok, akiket magyar nemzetiségűeknek jegyeztek be, a felnövekvés folyamán mikor, hogyan és miért változtatják meg nemzeti hovatartozásukat.

Az volna az optimális, ha a magyar nemzetiségű középiskolás fiatalok szlovákiai aránya megegyezne, vagy legalábbis kevéssel térne el az egyes korcsoportokon belüli arányától. A statisztikai adatok viszont lényeges különbségről adnak számot.

2001-ben 15,49%-kal volt kevesebb magyar nemzetiségű gimnazista, mint a korcsoportbeli arányok szerint lenni kellett volna (KL – MN). Ez a hiány 2004-re 10,29%-ra csökkent, majd ettől kezdve gyorsan felszökött 15,81%-ra, hogy aztán a 2008-as adat (15,47%) e hiánygyarapodás megszűnéséről, sőt csökkenéséről adhatott számot (lásd a 4. táblázatot). A szakközépiskolai oktatásban hasonló folyamatok játszódhatnak le, két éves eltolódással. A magyar nemzetiségű gimnáziumi diákok hiányának százalékos aránya végül is 2001–2008 között nem változott, a szakközépiskolások hiányának aránya viszont az elmúlt 8 év alatt 6,50%-ról 7,93%-ra emelkedett. A teljes középiskolai képzésben (gimnázium + szakközépiskola) a diákhány a 2001-es 9,22%-ról 2008-ra 10,47%-ra emelkedett. Ezen statisztikai adatok jelentős ingadozásainak okait egyelőre nem ismerjük. Ebben valószínűleg szerkezeti változások, amelyek általában a magyar kisebbséget késve érik el, de az okok közül a magyarok által lakott régiók megoldatlan gazdasági problémáinak ráhatását sem lehet kizárni.

Ha a magyar nemzetiségű középiskolások közvetlen arányát vesszük szemügyre, akkor is fokozatos lemaradás jegeit lehet észrevenni, hiszen mindkét iskolatípusban külön-külön is, de a teljes középiskolai oktatásban is lényeges csökkenésről tanúskodnak a statisztikai adatok. A teljes középiskolai művelődésben az utóbbi nyolc év aránycsökkenése 11,5%-ot tesz ki. Ezt egyértelműen a magyarok körében a belüli aránycsökkenése idézi elő. A magyar kisebbség részéről a negatívum itt az, hogy az elmúlt nyolc év alatt sem sikerült a korcsoport és a magyar diákok közti aránykülönbségen javítani (0,54, 0,55). Mivel mindkét arány (KO, MN) csökkent, ezért ugyanazon különbség lényegében különbségyarapodásként jelenik meg (lásd a 4. és 5. táblázatot).

Lényegében a magyar nemzetiségű középiskolások 10,47%-os hiánya, amelyet különböző oldalról világították meg a fenti statisztikai adatok is, jelenti a magyar kisebbség egyik modernizációs tartalékát.

A statisztikai elemzések alapján úgy is fogalmazhatunk, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás, az államhatárok gyakorlati megszűnése, a magyar egyetem meg-

alakítása stb. nem hatott ösztönzően a magyar nemzeti közösségre a középiskolai művelődésben meglévő modernizációs tartalékainak aktivizálására. A gazdasági, társadalmi okok, problémák mellett vagy azokkal összefüggésben nem erősödött a magyarság művelődési igénye, amely az iskolai nevelés hiányosságára is utal. Az elmúlt nyolc évben tovább mélyült az országos átlaghoz viszonyítva a magyar nemzetiség lemaradása a középiskolai oktatásban.

A magyar tannyelvű intézmények tekintetében a gimnáziumok pozíciója tekinthető elfogadhatónak. 2008-ra arányuk (7,57%) nagyjából a korcsoporton belüli magyarok arányát (7,49%) közelítette meg. Ha ehhez hozzávesszük az ún. vegyes (szlovák, magyar osztállyal rendelkező) gimnáziumokat is, akkor a magyar nyelvű oktatást biztosító gimnáziumok száma és aránya jóval magasabb, mint a magyar nemzetiségű gimnazisták aránya, ill. a magyar nyelvű oktatásban részesülő gimnáziumi diákok aránya. Míg tehát Szlovákiában egy gimnáziumra átlagban 398 diák jut, addig a magyar tannyelvű gimnáziumokban átlagosan 269 diák tanul, amely hátránynak tekinthető.

A szakközépiskolai oktatásban az intézmények szempontjából teljesen más a helyzet. A magyar tanítási nyelvű szakközépiskolák száma és Szlovákiai arányai is messze elmaradnak a magyar korcsoport arányától. A vegyes szakközépiskolai intézmények aránya jóval magasabb a magyar tannyelvű iskolák arányától. Ez a jelenség csak a szakközépiskoláknál áll fenn, amelynek okai még a múlt század 50-es és 60-as éveire vezethetők vissza. Ugyanis akkor alakult ki a magyar tannyelvű iskolák rendszere, és ezen intézményalapítási folyamat keretein belül nyilván politikai okok miatt a párhatalom a magyar szakközépiskolák nagyobb számú létrehozásához nem járult hozzá. Ehhez okot is talált azzal, hogy így gazdaságosabb a szakközépiskolai gyakorlati oktatás. Az elmúlt nyolc évben ugyan a vegyes szakközépiskolák száma alig változott, de lényegesen megnőtt (5,75%-ról 7,77%-ra) azon iskolák aránya, amelyekben magyar osztályok is vannak. A magyar nemzeti kisebbség szempontjából ez egy fontos változás annak ellenére, hogy ezt formálisan országos szinten a szakközépiskolák számának csökkenése idézte elő. Ugyanis a szakközépiskolák integrációja miatt Szlovákiában nyolc év alatt 713-ról 515-re apadt az iskolák száma. A magyar nemzeti kisebbségnek kedvező politikai lehetőségei voltak az elmúlt években ahhoz, hogy a magyar nyelvű szakközépiskolák arányát növelje akár úgy is, hogy számukat megtartsa. Hiszen a 2001-es 18 magyar tannyelvű szakközépiskola 2008-ban már 3,50%-ot tett volna ki a 13 iskola 2,52%-a helyett. Itt újból az elszalasztott lehetőségekről beszélhetünk. Azon gimnáziumok számának aránya, amelyekben magyar nyelven lehet tanulni, 2001 és 2008 között csökkent, a szakközépiskolák esetében viszont emelkedett. Összegezve: magyar nyelvű oktatást is biztosító középiskolák aránya az említett időszakban 9,03%-ról 10,31%-ra emelkedett. A 4. és 5. táblázatból könnyen kiolvashatók az egy iskolára, osztályra eső átlag középiskolai diákszámok, amelyek a magyar nyelvű oktatás esetében lényegesen alacsonyabbak az országos átlagnál.

A magyar tanítási nyelvű középiskolákat, illetve a magyar nyelven tanuló diákok adatait vizsgálva felfigyelhetünk arra, hogy a korcsoport létszámának csökkenése ellenére a magyar nyelvű oktatásban részesülő gimnáziumi tanulók aránya két év alatt 5,79%-ról 6,07%-ra emelkedett. 2004-től viszont egyenletesen csökkent a 2008-as 5,13%-ra. Ez a folyamat látszik bekövetkezni a szakközépiskolai oktatásban is azzal a különbséggel, hogy itt a csúcs 2006-ban volt, és mérsékeltebb volt

a csökkenés üteme. A magyar nyelvű oktatásban részesülő középiskolások arányának növekedése azért volt biztató, mert fokozatosan semlegesíthette volna a középiskolai képzésben a magyar nemzetiségű tanulók hiányát. A magyar nyelvű oktatásban részesülő tanulók arányának folyamatos csökkenése az utóbbi néhány évben már a magyar nemzetiségű tanulók hiányának emelkedésére utal a hátralevő években.

A magyar nemzeti kisebbség modernizációs tartalékát a középiskolai művelődés terén azok a középiskolás korosztály magyar nemzetiségű fiataljai alkotják, akik nem folytatják tanulmányaikat középiskolai szinten. A fenti adatok arra utalnak, hogy a magyar nyelvű középiskolai oktatási lehetőségek sem hatottak aktivizálón a modernizációs tartalékokra.

A statisztikai adatok a magyar nyelvű középiskolai oktatás pozíciójára is ráirányítják a figyelmet. Mivel a hivatalos statisztikákból hiányoznak a magyar tannyelvű iskolákat látogató nem magyar nemzetiségű tanulók adatai, ezért itt is a magyar nemzetiségű tanulók és a magyar tannyelvű iskolák tanulói számainak különbségét vesszük alapul. Ezek százalékos arányainak változásai nagy valószínűséggel követik a szlovák tannyelvű iskolákba járó magyar nemzetiségűek arányának változásait. A 3. és a 4. táblázatból kiolvasható a magyar tannyelvű gimnáziumok, illetve szakközépiskolák tanulói számának aránya a magyar nemzetiségű tanulók számához viszonyítva. Nyolc év alatt ez a szám a gimnáziumok esetében 81,77%-ról 80,97%-ra, szakközépiskolák viszonylatában pedig 55,63%-ról 62,64%-ra változott. Ez azt is jelenti, hogy a magyar gimnáziumok pozíciója kissé gyengült, míg a szakközépiskolák pozíciója lényegesen javult. Összességében a magyar nyelvű középiskolai oktatásban részesülő tanulók száma 63,00%-ról 68,48%-ra emelkedett.

Ez azt jelenti, hogy a magyar nyelvű gimnáziumi oktatás pozíciót veszített, mivel emelkedett 2001 és 2008 között a Szlovák tannyelvű gimnáziumokat látogató magyar nemzetiségű diákok száma és arányai is (MN – MT). A szakközépiskolai oktatásban viszont ezek az adatok csökkenő tendenciát mutatnak. Így ezeket összevetve végül is az említett időszakban 37,00%-ról 31,52%-ra csökkent a szlovák nyelven tanuló magyar középiskolás diákok száma.

A magyar nyelvű középiskolai oktatás tehát nem a modernizációs tartalékokból, hanem a szlovák nyelvű oktatásból vont el diákokat. A magyar nemzetiség szempontjából mindenképpen hátrányos változás a gimnáziumi művelődésben megmutatózó csökkenési tendencia, hiszen ezzel csökken a magyar fiatalok esélye a felsőfokú továbbtanulásra is.

A felsőoktatásról

Az alábbiakban a nyilvános és magán felsőoktatási intézmények nappali hallgatóinak statisztikai adataira fogunk támaszkodni, a katonai és rendőrtiszti képzést folytató állami intézmények statisztikai adatai nélkül.

Szlovákiában valójában az 1989-es politikai rendszerváltást követően kezdődött el a felsőoktatás fokozatos és tartós tömegesedése. 1990 óta a nappali tagozatos hallgatók száma 2,58-szorosára nőtt. A magyar nemzetiségű hallgatók számának 2,44-szeres növekedése csaknem követni tudta ezt a nagyarányú fejlődést. A második világháború óta a magyar nemzeti közösségen belül a diplomások aránya

azonban messze elmaradt a magyar kisebbségnek egyrészt az ország teljes lakosságához, másrészt az illető korcsoporton (20–24 évesek) belüli arányától.

Az egyetemista korcsoporton (20–24 évesek) belül a magyar nemzetiségűek aránya 1991 és 2001 között 15,76%-kal csökkent Szlovákiában. Ez az aránycsökkenés a 2001 és 2011 között, előrejelzésünk szerint 12%-ra módosul, amely arra is utal, hogy a magyar fiatalok asszimilációjának üteme a mostani évtizedben némileg mérséklődik (lásd az 1. táblázatot). Azonban a 12%-os csökkenés még így is túl magas ahhoz, hogy e jelenség a kisebbségi társadalomnak és politikai képviselőinek figyelmét elkerülje. Ha összevetjük ezeket a statisztikai adatokat az intézményes oktatásban részt vevő fiatalok alacsonyabb korcsoportjainál mutatkozó aránycsökkenéssel, megállapíthatjuk, hogy az új évszázad első tíz évében a szlovákiai magyarság asszimilációja tovább folytatódik, intenzitása lényegesen nem csökken – jóllehet ennek valós okait eddig nem sikerült feltárni. Enélkül pedig lehetetlen hathatós programot kidolgozni az asszimiláció csökkentésére. Ha e nemzeti kisebbségi problémát nem kezeljük időben, akkor az tovább generálja önmagát.

A magyar nemzetiségűek hiánya a felsőoktatásban 1991-ben 52,17%-os volt. Ez az arány 2001-ben 46,89% volt, majd 2008-ra 40,48%-ra csökkent. Ennek ellenére az összhallgatói szám nagyarányú növekedése miatt tovább nőtt 3713-ról 4287-re a magyar nemzetiségű hallgatók hiánya. A magyar nyelvű felsőoktatás bővülésével még azt sem sikerült elérni, hogy a hallgatók számának hiánya ne növekedjen. Mivel a szlovákiai magyarság talán legfontosabb modernizációs tartalékáról van szó, a 18 év alatt elért fejlődés nem tűnik kimagasló eredménynek. Ezt támasztják alá többek között a 2008-as statisztikai adatok is: a magyar nemzetiség korcsoporton belüli aránya szerint 10 591 magyar nemzetiségű hallgatónak kellett volna lenni Szlovákiában, de csak 6304 volt (lásd a 6. táblázatot). Már ez is azt mutatja, hogy a magyar kisebbségnek a felsőoktatás iránti igénye csak lassan ébredszik. Ezt a folyamatot lényegében a magyar egyetem létrehozása sem gyorsította fel. Az okok tehát máshol keresendők, és sokkal mélyebbre nyúlnak. A magyar nemzetiségű hallgatók arányainak változásai is sok tanulsággal szolgálnak. Ezeket célszerű összekapcsolni a Selye János Egyetem (SJE) létrehozásával, amely 2004-ben kezdte el működését. A magyar nemzetiségű hallgatók 1991-es 4,83%-os aránya 2002-re 4,55%-ra változott, majd 2008-ban 4,64%-ot tett ki. Az egytized százalékos arányjavulást minden bizonnyal a Selye János Egyetem működése hozta. E kedvező fejlődési folyamat annál inkább pozitívként értékelhető, mivel ennek köszönhetően a korcsoport egészén belül, illetve a hallgatók között a magyar nemzetiségűek aránya közelebb került egymáshoz, hiszen ezek különbsége 3,99%-ról 3,15%-ra módosult az elmúlt nyolc év alatt (lásd a 6. táblázatot).

6. táblázat. A magyar nemzetiségű hallgatók a szlovákiai felsőoktatásban

Akadémiai év	Hallgatók										Hallgatók száma MN MTK-ból	Tanulók MTK %-ban
	száma					száma százalékban						
	SZ	MN	KL	HI	MNSZ-SJE	SZ	KL = KO	HI	MNSZ-SJE	SJE (MN 100%)		
2001–2002	93159	4206	7919	3713	4206	4,51	8,50	46,89	4,51	0	2650	63,00
2002–2003	98461	4480	8271	3791	4480	4,55	8,40	45,83	4,55	0	2910	64,96
2003–2004	98400	4197	8167	3970	4198	4,27	8,30	48,61	4,27	0	2779	66,21
2004–2005	107022	4828	8765	3937	4448	4,51	8,19	44,92	4,17	7,87 (380 hall.)	3216	66,62
2005–2006	114554	5215	9267	4052	4473	4,55	8,09	43,73	3,93	14,23 (742 hall.)	3513	67,36
2006–2007	123309	5692	9852	4160	4725	4,62	7,99	42,22	3,86	16,99 (967 hall.)	3902	68,55
2007–2008	129804	5978	10242	4264	4741	4,61	7,89	41,63	3,69	20,69 (1237 hall.)	4167	69,70
2008–2009	135957	6304	10591	4287	4948	4,64	7,79	40,48	3,68	21,51 (1356 hall.)	4319	68,48

SZ – szlovákiai adat, MN – magyar nemzetiségű; KL – magyar nemzetiségűeknek kellene lenni a korcsoporton belüli arányok szerint; HI – a magyar nemzetiségűek hiánya – (KL – MN), ha MN nagyobb, mint KL; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül; MNSZ – magyar nemzetiségűek Szlovákiában; KO – a magyar nemzetiségűek szlovákiai aránya a megfelelő korcsoporton belül; SJE – Selye János Egyetem; MTK – magyar tannyelvű középiskolát végzett magyar nemzetiségű felsőoktatási hallgató

A korcsoporton belül a magyar nemzetiségűek arányának csökkenése folytán a magyar hallgatók arányának stagnálása valójában a magyar kisebbség felsőfokú művelődésében beállt javulását jelzik.

A felsőoktatás is globalizálódik. Megnőtt az igény a külföldi tanulás iránt főleg ott, ahol nyelvi akadályok nincsenek. Ennélfogva a szlovák fiatalok előtt megnyíltak a csehországi egyetemeken való továbbtanulás lehetőségei. Ugyanez elmondható a szlovákiai magyar fiatalokról is a magyarországi egyetemek irányában. A külföldön tanuló szlovák állampolgárságú hallgatók némileg módosíthatják a hazai statisztikai adatokat. Teljesen megbízható összehasonlítható adatokkal a külföldön tanuló hallgatókkal kapcsolatban nem rendelkezünk. Nagy valószínűséggel azonban ezek statisztikailag jelentősen nem idéznek elő változásokat a hazai statisztikai arányokban. Ezt támasztják alá az adatok, amelyek szerint a csehországi egyetemeken több mint 25 ezer szlovákiai fiatal és Magyarországon pedig több mint 2 ezer magyar nemzetiségű szlovákiai hallgató tanul (lásd *Új Szó*, 2008. július 11.). Figyelemre méltó azonban az, hogy gyakorlatilag 2001 és 2007 között alig változott a Magyarországon tanuló szlovákiai magyar nemzetiségű hallgatók száma (2071, ill. 2178). A csehországi felsőoktatásban azonban a nem cseh állampolgárságú hallgatók száma 2000 és 2006 között 7486-ról 24 641-re növekedett. E hallgatók túlnyomó részét szlovákiai fiatalok alkotják, nem beszélve arról, hogy a szomszédos Ausztriában is sok szlovákiai egyetemista tanul.

Jelenleg Szlovákiában négy nyilvános egyetemen folyik magyar nyelvű oktatás: a komáromi Selye János Egyetemen (SJE), a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán (KTK), a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (MNyIT) és a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika Tanszékén (HT).

Mind a négy intézményben a tanulmányi programoktól függően változik a magyar nyelven folyó oktatás aránya, de egyetlen programban sem folyik teljes terjedelemben az oktatás magyar nyelven. Ezen programok hallgatóit soroljuk Szlovákiában a magyar nyelvű felsőoktatásba.

A Szlovákiai felsőoktatási intézmények magyar nemzetiségű hallgatóinak 13,05%-a részesült magyar nyelvű képzésben 2001-ben. 2008-ban már a magyar nyelvű felsőoktatásban volt a magyar nemzetiségű hallgatók 31,44%-a (lásd a 6. és

a 8. táblázatot). Ha azonban a 2001-es adatokat kiegészítjük a magyarországi intézmények ún. kihelyezett nappali képzéseivel, amelyek 2004 után a SJE részévé váltak, akkor a 2001-es adat 23,75%-ra módosul. A Selye János Egyetem 2008-ra már eljutott a teljes ötéves képzési időig, így a magyar nyelvű képzés 31,44%-os hallgatói arányának javulása az elkövetkező időben már nem várható.

7. táblázat. A hallgatók elosztása tanulmányi szakok szerint a magyar nyelvű felsőfokú oktatásban 2008–2009-ben

Tanulmányi szak	Pedagógusképzés (1.1)			Közgazdászképzés (3.3)			Humánképzés (2.1)				Összesen
	Összesen	Ebből tanítóképzés (1.1.5)	tanárképzés (1.1.1)	Összesen	Ebből vállalati menedzser (3.3.1)	menedzser (3.3.15)	Összesen	Ebből tolmácsfordító (2.1.35)	nem szl. ny. és irodalom (hung., 2.1.29)	teológia (2.1.12)	
Nappali	1119	275	844	659	478	181	204	99	71	34	1982
Levelező	825	571	254	497	402	95	34	0	34	0	1356
Összesen	1944	846	1098	1156	880	276	238	99	105	34	3338

8. táblázat. A négy magyar intézmény hallgatóinak száma 2008–2009-ben

Intézmények	1 Tanító			2 Tanár			1 + 2 Pedagógus			3 Magy. ny. és irod.			4 Egyéb			1 + 2 + 4 Összesen		
	Nap.	Ext.	Össz.	Nap.	Ext.	Össz.	Nap.	Ext.	Össz.	Nap.	Ext.	Össz.	Nap.	Ext.	Össz.	Nap.	Ext.	Össz.
SJE	246	530	776	440	224	664	686	754	1440	266	149	415	693	497	1190	1379	1251	2630
KTK-KFE	29	41	70	318	30	348	347	71	418	254	21	275	344	201	545	691	272	963
BTK-KE				86		86	86		86	86		86	7		93			93
HTK-BME												65			65	65		65
Összesen	275	571	846	844	254	1098	1119	825	1944	606	170	776	1109	698	1807	2228	1523	3751

SJE – Selye János Egyetem; KTK-KFE – Közép-európai Tanulmányok Kara, Konstantin Egyetem; BTK-KFE – Bölcsészettudományi Kar, Konstantin Egyetem; HTK-BME – Humán Tudományok Kara, Bél Mátyás Egyetem

A szlovákiai magyar nyelvű felsőfokú képzés hallgatói a magyar tannyelvű középiskolákból kerülnek ki. Azt azonban a statisztikai adatokból nem lehet kiolvasni, hogy Szlovákiában a magyar nemzetiségű hallgatók között mennyi a magyar tannyelvű középiskolákban végzettségű száma. Nagy valószínűséggel azonban feltételezhetjük, hogy ha a magyar nemzetiségű középiskolások 68,14%-a tanult magyar tannyelvű középiskolában (ennyi az utolsó 5 év százalékos arányainak átlaga, lásd a 4. és az 5. táblázatot), akkor a magyar nemzetiségű felsőoktatási hallgatók ugyanilyen aránya járt magyar tannyelvű középiskolába.

Ezek szerint a 2008-as statisztikai adatok alapján 4296 magyar nemzetiségű hallgató végezte magyar nyelven középiskolai tanulmányait. A négy magyar intézményben 2008-ban 1982 nappali tagozatos hallgató tanult. Ebből tehát arra lehet következtetni, hogy a magyar tannyelvű középiskolát végzett nappali hallgatóknak már 46,14%-a magyar vagy részben magyar nyelven végzi tanulmányait. Ez így önmagában kiváló eredménynek tekinthető. Érdekesnek ígérkezik azonban közelebről is megvizsgálni a magyar nyelvű felsőoktatás szerkezetét.

A négy magyar intézmény 1982 nappali hallgatója közül 1119 készül pedagógusnak, 659 hallgató végzi tanulmányait két közgazdasági tanulmányi szakon, 204 hallgató pedig humántudományi képzésben részesül három tanulmányi szakon (lásd a 7. táblázatot). Összesen tehát Szlovákiában nyilvános egyetemeken hét tanulmányi szakon folyik magyar vagy részben magyar nyelven az oktatás. A négy magyar nyelvű oktatást kínáló intézményben folyó nappali, valamint levelező, esti (ún. extern) tagozat

tos tanulmányi szakon tanulók számát a 7. táblázat mutatja be. A 8. táblázat tartalmazza a négy magyar intézmény hallgatói számának teljes statisztikáját.

Ha a szlovákiai magyarok által lakott régiók szakemberigényét vesszük figyelembe, akkor a 362 tanulmányi szak mellett a magyarul tanulható 7 szak eltörpül, és a magyar nemzetiségű diplomás szakemberek helytelen struktúrájának kialakulását vetítik előre. Az ilyen struktúrájú szlovákiai magyar nyelvű felsőoktatás szerepe és jelentősége a magyar kisebbség gazdasági, szociális problémáinak hosszú távú megoldása szempontjából már most erősen megkérdőjelezhető.

A statisztikai adatok egyértelműen jelzik a magyar pedagógusképzés túldimenzi-onáltságát. A magyar tannyelvű alap- és középiskolai oktatás által Szlovákiában igényelt 3200-3500 tanító és tanári állás folyamatos betöltésére elég évenként kibocsátani 100-150 jól körülhatárolt szakképzettségű magyar diplomás pedagógust. Ez azt is jelenti, hogy a szlovákiai magyar pedagógusképzésben jelenleg 3-4 szerez túlképzés folyik. A tanárképzés súlyos deformációjára utal például az is, hogy 2008-ban a tanárjelölt 1098 hallgató közül 776 magyar nyelv és irodalmat tanult, holott Szlovákiában 502-550-re tehető a magyar nyelv és irodalom szakok tanári állások száma (lásd a 8. táblázatot). A magyar nyelvű természettudományi szakos tanárképzés már gyakorlatilag megszűnt. Ehhez még hozzá kell tenni azt is, hogy a szakonként kis létszámú szlovákiai magyar tanárképzés a jelenlegi normatív állami támogatások mellett teljesen képtelen önmagát fenntartani. A szlovákiai magyar felsőoktatás gyors szerkezeti váltással együtt merőben már eddig nem alkalmazott megoldásokat igényel ahhoz, hogy életképesen szolgálhassa a nemzeti kisebbség gazdasági, társadalmi felemelkedését.

Nem mellékes azonban az sem, hogy a szlovákiai magyar felsőoktatásba milyen középiskolai felkészültségű diákok lépnek be. A felsőoktatás számára az oktatás színvonala szempontjából előnyös, ha az újonnan felvett hallgatók között minél magasabb a gimnáziumot végzettek aránya. Ezt a statisztikai adatot érdemes összehasonlítani a gimnáziumban tanuló diákok számának az összes középiskolás diákok számához viszonyított százalékos arányával. Szlovákiában 2004-ben a középiskolás diákok 30,64%-a járt gimnáziumba. A magyar tannyelvű középiskolai oktatásban ez az arány 37,58% volt. Ezek függvényében a szlovákiai felsőoktatásba 2004-ben belépő hallgatók 51,90%-a végezte középiskolai tanulmányait gimnáziumban. A Selye János Egyetem esetében ez az arány 52,51%-os, a Közép-európai Tanulmányok Karán pedig 65,39%-os volt. 2008-ra ezek az arányok sorrendben 49,56%-ra, ill. 46,69%-ra és 48,99%-ra változtak (lásd a 9. táblázatot). Ezek a statisztikai adatok mindenekelőtt két fontos megállapítást sugallnak. A magyar tannyelvű gimnáziumi diákok aránya meghaladja az ilyen országos arányokat, amelynek 2004-es 6,94%-os többlete 2008-ra 3,93%-ra csökkent. [Ide a 9. táblázatot]

A másik tanulság, hogy ez a gimnáziumi oktatási előny nem jelenik meg a magyar felsőoktatásba újonnan felvett hallgatók körében, hiszen az országos arányhoz viszonyított 2004-es magasabb, gimnáziumot végzett elsős egyetemi hallgatók aránya a magyar felsőoktatásban 2008-ra már az országos arány alá került. Ez is a magyar nyelvű művelődés pozícióvesztésének jele.

9. táblázat. A magyar nyelvű közép- és felsőoktatás kölcsönhatásáról (százalékban)

		2004	2005	2006	2007	2008
A gimnáziumi diákok aránya az összes középiskolás diákokhoz viszonyítva	MT	37,58	37,00	36,86	37,44	37,66
	SZ	30,64	31,39	31,98	32,93	33,73
A felsőoktatásba belépő, gimnáziumot végzett hallgatók aránya	SJE	52,51	50,12	43,33	39,22	46,69
	KTK	54,48	55,89	51,35	47,75	48,89
	SZ	51,90	51,42	51,84	48,41	49,56

MT – magyar tannyelvű; SZ – szlovákiai adat; SJE – Selye János Egyetem; KTK – Közép-európai Tanulmányok Kara

Most vizsgáljuk meg a magyar nyelvű felsőoktatás bővülése által előidézett változásokat a négy magyar intézményen kívüli felsőoktatásban!

A magyar nemzetiségű hallgatók aránya a szlovákiai felsőoktatásban az elmúlt nyolc év alatt alig változott (4,51%, 4,64%, lásd a 6. táblázatot). Viszont a Selye János Egyetem nappali tagozatos hallgatói 2008-ban már a magyar nemzetiségű hallgatók 21,51%-át tették ki. Ebből máris következik, hogy a Selye János Egyetemen kívüli szlovákiai egyetemeken a magyar nemzetiségű hallgatók aránya elég lényegesen, 4,51%-ról 3,68%-ra csökkent. Egy másik megközelítésben: ha a többi egyetemen a 2001-es arányt 2008-ra alkalmazzuk, vagyis ha ezen egyetemeken tanuló 134 601 hallgató között 4,51%-ban volnának a magyar nemzetiségűek, amely 6071 hallgatónak felelne meg, akkor ezeken az egyetemeken 2008-ban 1123 magyar nemzetiségű hallgatóval van kevesebb, amely 18,50%-os magyar veszteségnek könyvelhető el (lásd meg a 6. táblázatot). Olyan szakokon tanuló magyar nemzetiségű hallgatókról van ugyanis szó, amely szakokon magyar nyelvű képzésre nincs mód.

Ha az 1123 hallgatói számot kivonjuk a Selye János Egyetem 2008-as 1356 magyar nemzetiségű hallgatói számából, akkor a magyar nyelvű felsőoktatás 2004 után megvalósult fejlesztésének hozadékát 233 hallgatóban jelölhetjük meg, amely évekre lebontva közel 50 hallgatót jelent.

Ezt az országos adatsort most bontsuk le az egyetemek szintjére! Mivel a szlovákiai magyar nemzetiségű hallgatók nagy többsége (2001-ben 93,49%-a és 2008-ban 89,33%-a) nyolc egyetemen – Comenius Egyetem (UK), Šafárik Egyetem (UPJŠ), Konstantin Egyetem (UKF), Bél Mátyás Egyetem (UMB), Szlovák Műszaki Egyetem (STU), Kassai Műszaki Egyetem (TUK), Közgazdaságtudományi Egyetem (EU), Szlovák Mezőgazdasági Egyetem (SPU) – tanul már évek, sőt évtizedek óta, ezért vizsgálatainkat ezen nyolc egyetemre terjesztjük ki különös tekintettel a utolsó öt évre (lásd a 10. táblázatot).

10. táblázat. Nyolc egyetemen a magyar nemzetiségű hallgatók számának és százalékos arányának alakulása

Akadémiai év/Egyetem	Hallgatók száma							
	2001–02	2002–03	2003–04	2004–05	2005–06	2006–07	2007–08	2008–09
UK	683	730	678	723	758	770	793	815
UPJŠ	253	279	334	372	346	404	202	235
UKF	870	1043	1014	1175	1137	1193	1130	1116
UMB	76	105	100	102	109	116	100	127
STU	850	796	712	701	739	832	961	1007
TUK	481	323	386	425	431	447	418	406
EU	319	332	314	345	358	374	393	449
SPU	400	404	370	343	305	276	285	267

Akadémiai év/Egyetem	Százalékban							
	2001–02	2002–03	2003–04	2004–05	2005–06	2006–07	2007–08	2008–09
UK	4,09	4,20	3,98	4,02	4,02	3,92	4,09	4,16
UPJŠ	6,45	6,54	7,18	7,64	6,71	6,66	3,22	3,59
UKF	18,72	20,10	17,80	18,23	15,62	15,78	14,41	14,29
UMB	1,28	1,66	1,55	1,52	1,41	1,44	1,16	1,45
STU	6,26	5,85	5,68	5,11	5,33	5,88	6,36	6,48
TUK	5,09	3,37	4,12	4,02	4,19	4,03	3,70	3,33
EU	3,81	3,93	3,71	3,96	4,07	3,77	3,94	4,21
SPU	6,18	6,07	5,86	5,51	4,91	4,33	4,42	4,00

A magyar nyelvű felsőoktatás bővülése, mindenekelőtt a 2004 utáni intézmények megalakulása észrevehető változásokat hozott több szlovákiai egyetemen. E tekintetben a Selye János Egyetem létrehozásának nagy vesztesei a kassai Šafárik Egyetem (UPJŠ), ahol 2004 és 2008 között a magyar nemzetiségű hallgatók aránya 7,64%-ról 3,54%-ra csökkent, a nyitrai Konstantin Egyetem (UKF) (18,23%-ról 14,29%-ra), a Kassai Műszaki Egyetem (TUK) (4,02%-ról 3,33%-ra), valamint a nyitrai Szlovák Mezőgazdasági Egyetem (SPU) (5,51%-ról 4,00%-ra). Talán nem meglepő, hogy ezáltal a magyar hallgatók két hagyományos erős bástyája, Nyitra és Kassa gyengült meg. Meglepő viszont az, hogy a többé-kevésbé humántudományi képzésen kívül műszaki és agrár irányzatú egyetemeken is csökkent a magyar hallgatók aránya. Öröndetes viszont, hogy a Selye János Egyetemen indult közzgazdász képzés nem csökkentette a pozsonyi Közzgazdaságtudományi Egyetemen (EU) a magyar nemzetiségű hallgatók számát, sőt ezen az egyetemen az utóbbi öt évben közel egyharmadával nőtt a magyar hallgatók száma. Ez alatt az idő alatt a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem mutatja fel a magyar nemzetiségű hallgatók számának legnagyobb gyarapodását (701-ről 1007-re), amely figyelemre méltó, 43,65%-os emelkedést jelent.

A magyar nemzetiségű felsőoktatásban előállt fent elemzett szerkezeti változásoknak tehát vannak pozitív és negatív jelzései is. Viszont újból elmondható, hogy a magyar nyelvű felsőoktatás elsősorban nem azt a 2,5-3 ezer magyar iskolába járó, a felsőoktatás iránt eddig nem érdeklő modernizációs tartalékot képező fiatalat serkentette továbbtanulásra, hanem azokat a hallgatókat vonta magához, akik egyébként is a felsőoktatásban szándékoztak továbbtanulni. Az alapkérdés tehát még mindig megoldatlan. Hogyan lehetne elérni azt, hogy Szlovákiában a magyar nemzetiségű felsőfokú hallgatók számának aránya elérje a korcsoporton belüli arányokat, és képzésének szakstruktúrája megfeleljen a szlovákiai magyar nemzeti közösség sokirányú igényeinek?

Irodalom

- Hushegyi, Gábor 2003. *Národnosti a vysoké školstvo v SR*. In Jarábik, Balázs–Tokár, Adrián (red.): *State of Minority Legislation in Slovakia 2001/2002*. Bratislava, Kalligram Foundation, 84–108. p.
- Kozma Tamás 2000a. Kisebbségi oktatás Közép-Európában. *Educatio*, IX. évf. 2. sz. 221–238. p.
- Kozma Tamás 2000b. Kisebbségek a felsőoktatásban: a „modernizációs” többlet. In Szabó Zoltán (szerk.): *Felsőoktatás, kisebbségek, Európa*. Komárom, Selye János Kollégium, 39–63. p.
- Kozma Tamás 2003. *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*. Budapest, Oktatáskutató Intézet.
- László Béla 1998. A (cseh) szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után. In Tóth László–Filep Tamás G. (szerk.): *A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. köt. Budapest, Ister, 94–178. p.
- László Béla 2000. Az oktatásügy helyzete. In Bihari Zoltán–Kasza Sándor–Bihariné Dániel Katalin (szerk.): *Magyarok a világban – Kárpát-medence*. Budapest, CEBA Kiadó, 76–87. p.
- László Béla 2006. Az iskolai művelődés a statisztikák tükrében. In László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában*. IV. köt. *Oktatásügy (1989–2006)*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 59–149. p.
- A. Szabó László 2004. A kisebbségi oktatás helyzete. In Dohányos Róbert–Lelkes Gábor–Tóth Károly (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában 2003*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 99–114. p.
- SRS SR 2008. *Štatistická ročenka školstva – SR 2008*.
- VDC 2008. Výskumné demografické centrum. Prognózy z roku 2008.
- Gyurgyík László 2008. Quo vadis, szlovákiai magyarok? Kézirat 2008. (részben *Új Szó*, 2009. április 25. 16. p.).

ATTILA KOMZSÍK – BÉLA LÁSZLÓ

THE STATISTICAL REFLECTION OF INSTITUTIONAL EDUCATION OF HUNGARIAN MINORITY LIVING IN SLOVAKIA

This paper gives a general overview about the full-time education of Hungarians in Slovakia. From the pre-school education to the university one according to the official statistics data. It says that the rate of the members of the Hungarian nationality is higher among the elementary school students than in the given age group. Out of the education at secondary grammar schools the positions of Hungarian language education have become much stronger on each level of education. It means also that there is a decreasing tendency of Hungarian young people studying at schools with Slovak teaching language. The statistics also show that in the secondary school education there is a need and lack of more than two-thousand, cca. 10% of Hungarian students than it should be according to the national data. The higher education is the field where the Hungarian community takes the less part. It can be seen in the number of Hungarian university students in 2008 (6304) that is much less than it should be (10591) according to the age category rates. The good point is that in a 7-year-long period the defect has decreased in 5.5% but the remaining 40,48% is still really huge. Because of the fact that in higher education in Hungarian language to initiate new study programmes with high interest can be

very problematic and the Hungarian institutes that were established in 2004 have a 5-year-long experience, in the next years the position of higher education of the Hungarian minority will stagnate that can be influenced by the world economic recession, too. Overstructuralization of the Hungarian higher education or finding new strategic solutions can bring the result of effective mobilization of modernizing stocks in the existing higher education of the Hungarian community.